

Istraživanje studenata o korupciji i njezinu suzbijanju

Međunarodni tjedan svijesti o prijevarama
18. - 22. studeni 2019.

Ključni nalazi

- 69% anketiranih studenata odgovorilo kako nisu imali iskustva s davanjem/primanjem mita, a čak 82% anketiranih nikada nikome nije ponudilo mito u bilo kojem obliku.
- Čak 70% studenata prijavilo bi korumpirano ponašanje u budućnosti.
- Polovica studenata misli kako bi za suzbijanje mita i korupcije, najučinkovitije bile novčane kazne i kazneni progon, a 37,8% njih odlučilo se na podizanje svijesti kao oblik smanjenja razine korupcije u društvu.

Negdje između Istoka i Zapada

Kriv je onaj tko je prvi rekao: 'ovo je moje!' Čuvena je to misao francuskoga književnika i filozofa Jean-Jacques Rousseaua koji je još u vrijeme osvita ekonomske civilizacije kakvu danas poznajemo, u privatnome vlasništvu 18. stoljeća, iščitao sumrak ljudskosti.

Analizu pripremila Gordana Gelenčer, urednica emisije Informer

Filozofski i etički promatrano, i nije bio u krivu. Od trenutka kada je 'izumljeno' privatno vlasništvo, rame uz rame s njim žive mito, korupcija i prijevare. U ljudskoj je prirodi željeti i imati više, bolje, jače. Posebno danas, u globalizacijsko doba kada zeleniju travu ne vidimo samo u susjednome dvorištu nego i u dalekome svijetu, s druge strane ogledala. Ako to 'više, bolje, jače' ne može od vlastita rada, zašto ne bi moglo na drugi način? Podmićivanjem i/ili prijevarama, recimo.

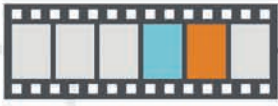
Kako pokazuju istraživanja Hrvatska je te pojmove ispeglala do savršenstva. Valjda zbog posebnoga položaja nakon Drugog svjetskog rata. Zapeli smo negdje između Istoka i Zapada, između ekonomija koje su stenjale pod ruskom upravom i slobodnoga tržišta razvijenoga svijeta. Kada je stari sustav ugašen u pepelu rata, pretvorba i privatizacija trasirale su mentalitet prema kojemu je u redu uzeti društveno/

podržavljeno i staviti na privatni račun; tražiti i dati mito.

Iako su mito, korupcija i financijske prijevare postale neodvojivim dijelom i političkoga i naših privatnih života, dobro se podsjetiti kako se te rabote službeno definiraju. Korupcija je, kako ga definira Ministarstvo pravosuđa, svaki čin kojim se, suprotno javnome interesu, nedvojbeno krše moral i pravne norme te povrjeđuju temelji vladavine prava. Oblici korupcije zastupljeni (ne samo) u Hrvatskoj razni su – od pronevjere novca u političkome sustavu od strane političkih kandidata i političara na vlasti, netransparentnosti novčanih tokova u politici, omogućavanja privatnome sektoru da kupi politički utjecaj sve do utjecaja na pravni sustav države da neučinkovito procesuiraju (i time štiti kaznena djela) korupciju i utjecaja na zakonodavnu vlast da legalizira povoljniji tretman za pojedine interesne skupine.

SOCIAL NETWORK

Korupcija se zove imenom tvojim

Iako postoje razna istraživanja o korupciji, Indeks percepcije korupcije Transparency Internationala, uveden 1995. godine, postao je svojevrsni benchmark za mjeru korupcije u nekoj zemlji.

Prema tom smo indeksu lani zauzeli 60. mjesto od ukupno 180. Iako smo se ugurali u prvu trećinu ljestvice (na njeno dno, doduše), to ipak nije dobra vijest, jer smo u odnosu na godinu prije pali tri mjesta. Nadajmo se da ćemo u siječnju 2020., kada se objavi novi poredak, nakon svih političkih afera u ovoj godini stajati bolje.

Čisto kao vjetar u leđa: na tekućoj je listi na prvome mjestu, kao najmanje koruptivna zemlja, već godinama Danska. Na drugome je Novi Zeland dok treće mjesto dijele Finska, Singapur, Švedska i Švicarska.

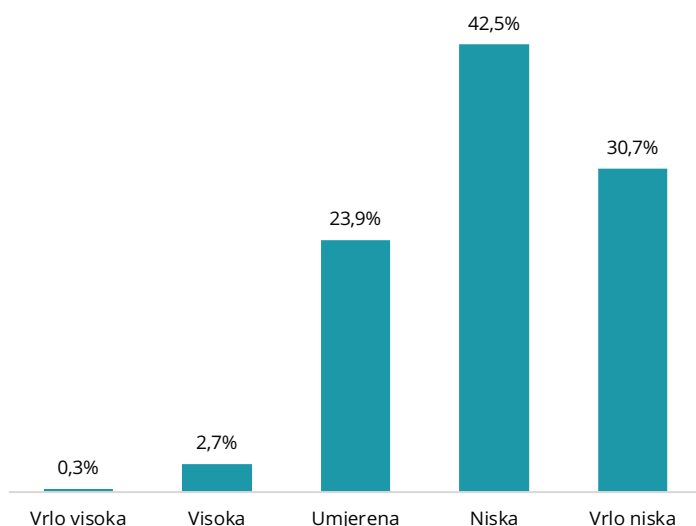
Vjerojatno bi većina ljudi pomislila da je mjesto koje na toj ljestvici zauzima Hrvatska – ali unutar Europske Unije – posve sigurno posljednje. Ipak nije tako. Iza nas su, kao još korumpiraniji, Rumunji, Mađari, Grci i Bugari. Prva su mjesta, očekivano, zaposjele sjeverne države: Danska, potom Finska, Švedska i Nizozemska.

Ključna su pitanja kod mjerenja korupcije: imaju li neke interesne skupine prevelik utjecaj na vladu? Dije li se državni poslovi na temelju kvalifikacija i/ili veza i poznanstava? Štite li se zakonski zviždači i novinari koji (raz)otkrivaju korupciju?

Kako se ilegalne aktivnosti poput podmićivanja i pronevjere događaju

uglavnom daleko od očiju javnosti, teško ih je objektivno kategorizirati. Stoga je anketna metoda među određenim skupinama u društvu ključna za ocjenu o tome koliko su pojave kao što su mito, pronevjera i nepotizam uopće raširene u zemlji. Ali i u kojoj mjeri postoje zakoni protiv korupcije i - primjenjuje li ih se. Cilj je svakoga anketnog 'mjerenja' učiniti korupciju vidljivom i usporedivom.

(Ne)povjerenje naše svagdašnje

Ocijenite razinu svojeg povjerenja u institucije u javnom sektoru u pogledu suočavanja s korupcijom i njezinim suzbijanjem unutar države

Naime, na pitanje kako ocjenjuju razinu svojeg povjerenja u institucije u javnom sektoru, s 42,5 posto uvjerljivo prevladava odgovor 'niska'. Vrlo nisko povjerenje zaradilo je glasove 30,7 posto anketiranih dok umjereno povjerenje u institucije ima zamalo 24 posto studenata. Visoko povjerenje zadržalo je 2,7 posto ispitanih, a vrlo visoko povjerenje ima samo njih 0,3 posto.

Takva razina nepovjerenja nimalo ne čudi, jer čak ni razvikani sudski procesi političarima, od čega je najvidljiviji slučaj bivšeg predsjednika Vlade RH Ive Sanadera nisu pokazali da je floskula 'neka institucije rade svoj posao' u praksi učinkovita, prvenstveno zbog dugotrajnosti procesa s još uvijek nepredvidljivim ishodom. Pravu, otužnu sliku stanja daju odgovori, točnije studentske ocjene pojedinih institucija prema percepciji korupcije. Najvišu ocjenu, dakle, i percepciju najkorumpiranije institucije, zaradio je – Sabor, 6,3! Dakle, krovna institucija demokracije u očima studenata institucionalno je najveći izvor koruptivnoga ponašanja. Lokalnu upravu, županije i općine, zbog moći lokalnih šerifa u prosječnoj javnosti percipirane kao najkoruptivnije, studenti su ipak smjestili ispod Sabora i to s čistom šesticom. Zanimljivo, sudstvo, koje se inače proziva kao najveći krivac za neprocesuiranje financijsko-devijantnih ponašanja političara, na trećem je mjestu s ocjenom 5,6. Tek decimalu manje, 5,5, dobila je policija.

Zdravstvo, s listama čekanja koje se skraćuju darovima u raznim oblicima, dobilo je peticu, no tek nešto bolje prošlo je privatno poduzetništvo – ocjena 4,3 smješta ga u gornji dio ljestvice koruptivnih mjesta. Očito, i studenti znaju da mito ima dvije ruke, jednu koja prima, ali i jednu koja daje. Jednako toliko, 4,3, dobila su sveučilišta dok su ostale obrazovne institucije na sredini ljestvice s ocjenom 3,6.

Koliko je navika podmičivanja, posebno u zdravstvu gdje se pregled ili operacija čekaju mjesecima, pa i godinama, uhvatila korijen potvrđuje i primjer žene koja se uputila na pregled u privatnu zdravstvenu kliniku, onu gdje uslugu plaća iz vlastite lisnice. Za svaki slučaj liječniku je ponijela dar – bombonijeru i bocu vina.

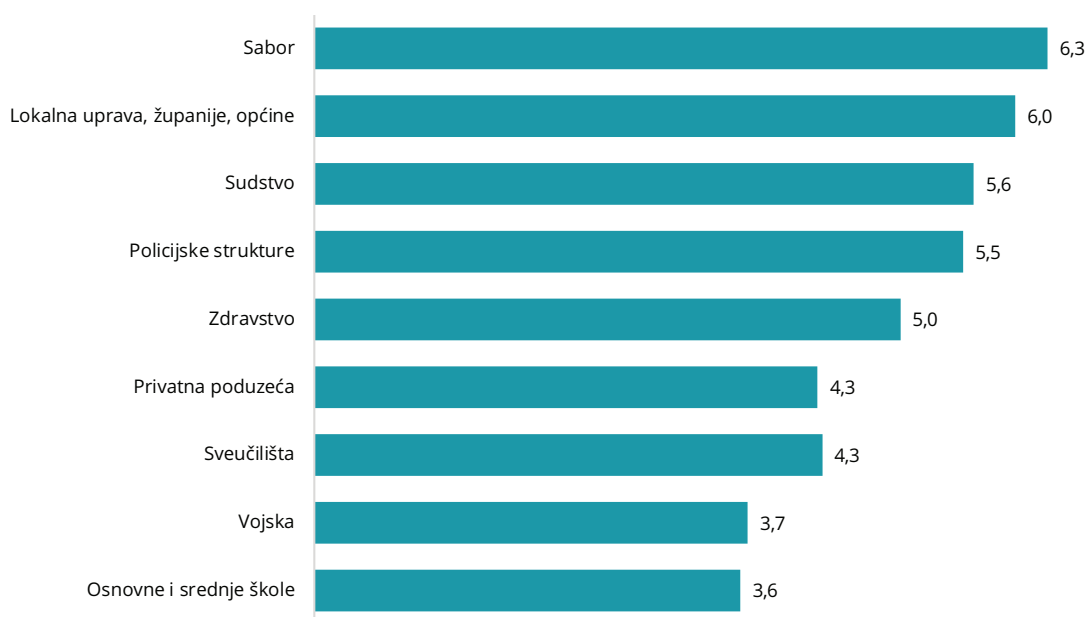
Donekle iznenađuje ocjena sudstvu. Mnogi bi im, bez ikakva premissljanja, dali najgoru ocjenu, 7. Jer, i onda kada policija i DORH odrade svoj dio posla, korupcijska hobotnica nekako preživi sve sudske procese. Doduše, u zemlji od četiri milijuna ljudi ima više od 600 tisuća sudskih

slučajeva, od kojih su neki zaglavljani u sustavu i više od desetljeća.

U pravnome sustavu Europske unije Hrvatska kotira kao država s najvećim brojem sudaca u cijeloj EU na stotinu tisuća stanovnika, ali s najgorim rezultatima kada je u pitanju stjecanje povjerenja javnosti. Analitičari će reći kako je problem i u novcu (loše financirano Državno odvjetništvo Republike Hrvatske i Ured za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminala), ali i u nedovoljnome broju, uz to premalo stručnih ljudi. Ako bi se problem sudstva i razina percepcije korupcije u tome sustavu trebali svesti na tri ključne stvari onda bi to, tvrde analitičari, bile ove:

- status i položaj sudaca ne jamče dovoljno njihovu neovisnost
- pritisak iz ekonomskih ili drugih specifičnih interesa
- pritisak vlade i političara

Ocijenite navedene institucija s obzirom na prisutnost korupcije

1 - nimalo korumpiran do 7 - jako korumpiran

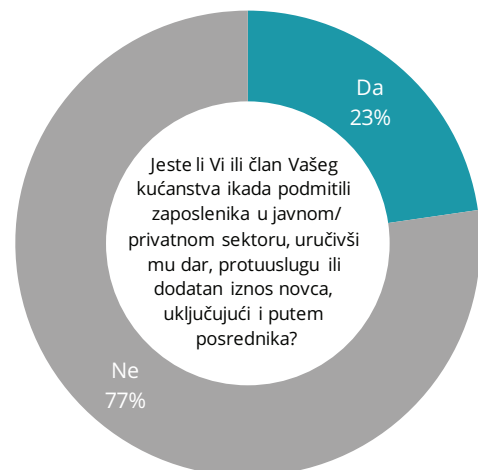
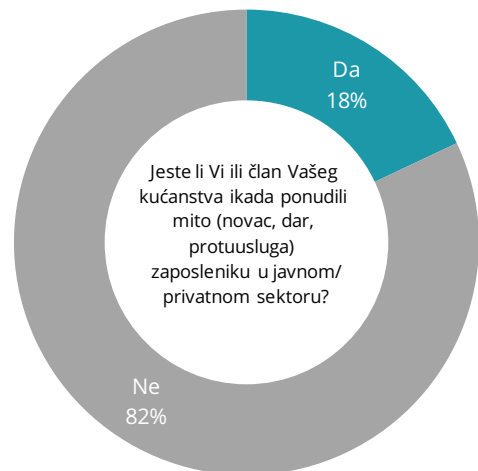

Na mladima borba ostaje

Ipak, osobnija pitanja sugeriraju kako s razlogom od mladih očekujemo da korupciju srežu na donekle prihvatljive razine (njeno potpuno iščezavanje u svijetu vlasništva, korporacija, profita i političke i ine moći nije moguće, ali i smanjenje njenoga obujma na prihvatljivu mjeru zahtijeva sveobuhvatniji društveni konsenzus i ozbiljan rad).

Naime, na pitanje je li njih ili člana njihova kućanstva zaposlenik bilo privatnoga ili javnog sektora tražio mito u bilo kojem obliku, većina je, točnije njih 68,7 posto, odgovorila: nije. Još više ohrabruje što čak 82 posto anketiranih studenata nikada nikome nije ponudilo mito u bilo kojem obliku (novac, dar, usluga). Na još konkretnije pitanje, o tome jesu li ikada podmitili zaposlenika u privatnome ili javnom sektoru na bilo koji način, opet je većina, 77,3 posto njih, ustvrdila da nije.

S obzirom na korupcijske afere koje se vežu i uz fakultete (afera 'Indeks', lažne diplome...) svakako su imali prilike suočiti se s korupcijom. Već to što većina nije ni primila niti tražila mito potvrđuje da mlađe generacije imaju veliku priliku ograničiti bujanje korupcije i njeno prelijevanje u sve dijelove života i poslovanja.

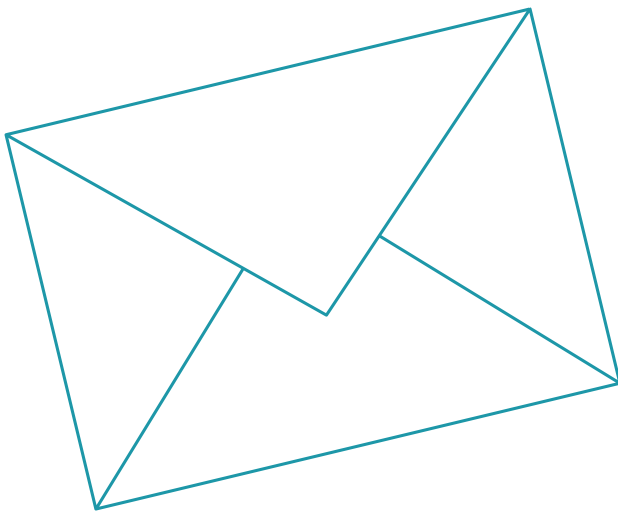

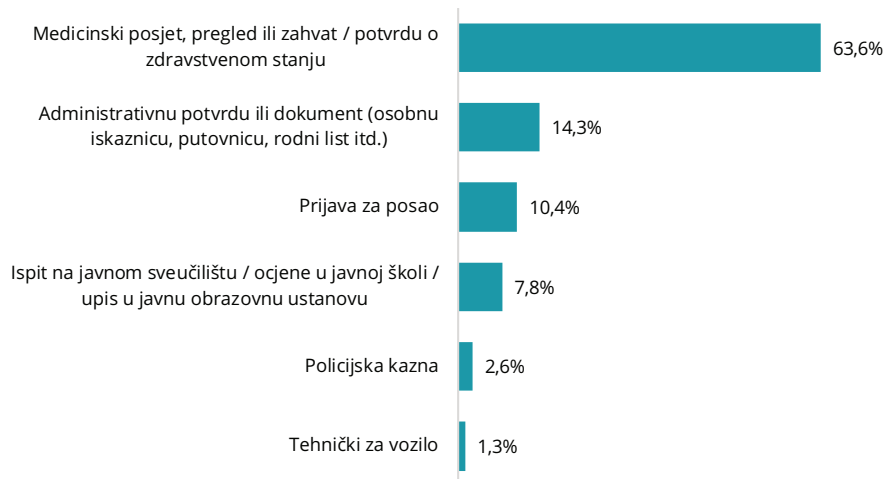
Ipak, dio je njih korupcija u neke obliku okrnula. Stoga nas je zanimalo kakvu su uslugu i od koga tražili. Nimalo iznenađujuće – najveća je potražnja za 'vezom' u zdravstvenome sustavu, za osobom koja može ugovoriti pregled/zahvat bez višemjesečnoga čekanja ili nabaviti traženu potvrdu. Takvo što tražilo je čak 63,6 posto anketiranih. Njih 14,3 posto dalo je mito za potrebe administrativnih dokumenata po skraćenome postupku (osobna iskaznica, rodni list, putovnica...). Pogurati prijavu za posao također je česti razlog davanja mita, i taj je razlog naveo njih oko deset posto da ponude nešto zauzvrat. Prolaz na ispitu, bolju ocjenu u školi i/ili upis u željenu obrazovnu instituciju na neki je način i u neke obliku platilo gotovo osam posto ispitanih, dok je za policijsku kaznu i tehnički pregled mito dalo samo 2,6 odnosno 1,3 posto anketiranih studenata.

Što su točno kupovali danim mitom? U zemlji u kojoj birokracija sama sebi postaje svrhom, odgovor se sâm nameće. Ubrzati postupak ili omogućiti završetak postupka – zaokružilo je čak 41,6 posto ispitanih. I to nije razlog koji će, unatoč svim Akcijskim planovima Ministarstva gospodarstva,

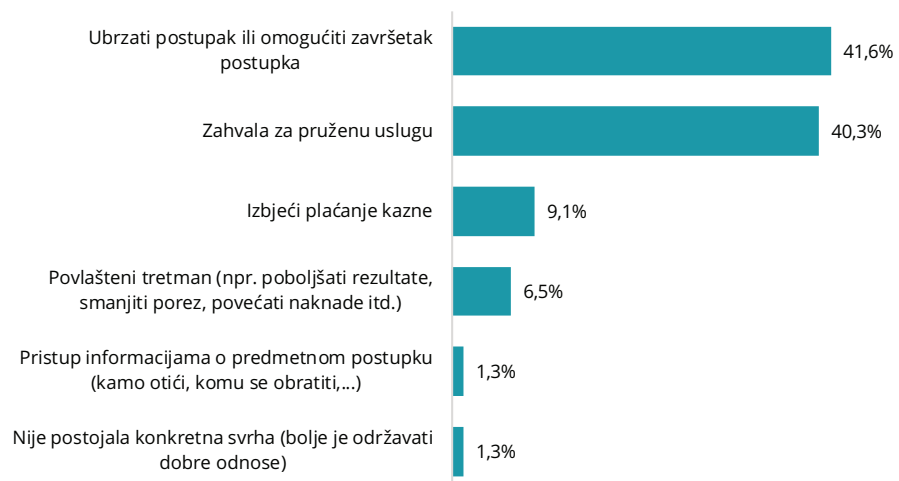
uskoro nestati s popisa svrhe postojanja mita. Korupcijska hobotnica pružila je pipke duboko u sustav, sve do najmanje važnoga činovnika koji želi biti i važan i podebljati plaću. I sve dok je tako raskorak između zakona/propisa/pravila i njihove primjene u praksi bit će tako velik da se može preskočiti tek čizmama od sedam milja. Primjerice, prema Akcijskome planu rezanja administracije građevinska bi se dozvola trebala dobiti u roku mjesec dana, najviše dva. No, praksa pokazuje da tek sretnici uspiju dobiti željeni papir u roku kraćem od tri mjeseca. K tome se još dodatnih mjesec dana čeka na rok pravomoćnosti dozvole, besmisleni akt koji Akcijski plan uopće nije obuhvatio. I to je samo jedan od tisuće primjera koji pokazuju zašto se postupci (i njihov završetak) čekaju poput Godota.

Zahvala za plaćenu uslugu, s 40,3 posto, drugi je najčešći razlog davanja mita. Samo njih 9,1 posto podmitilo je nekoga da izbjegne plaćanje kazne dok je povlašteni tretman (primjerice plaćanje manje poreza ili poboljšanje rezultata) platilo njih 6,5 posto. Pristup informacijama o predmetnom postupku, koji bi trebao biti potpuno transparentan i otvoren, kao razlog navelo je samo 1,3 posto anketiranih.

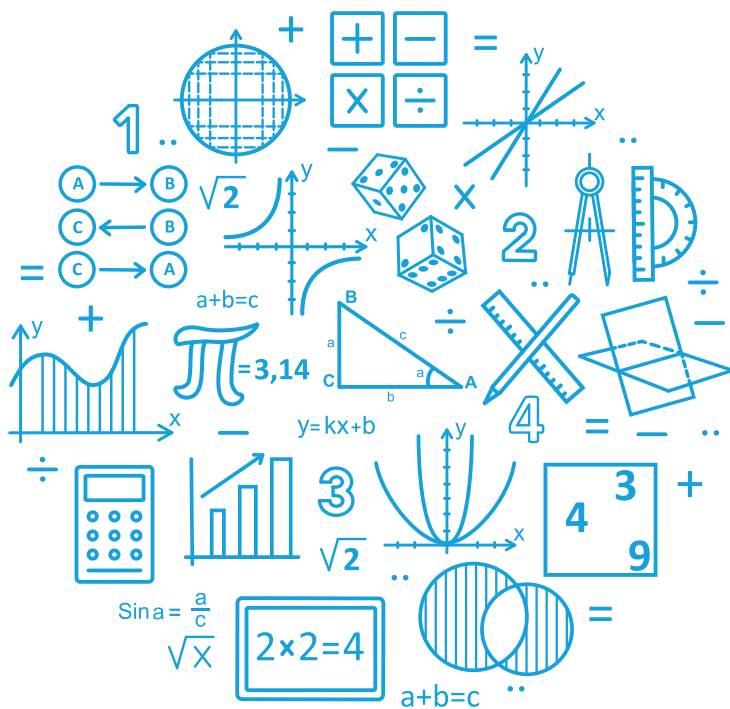

Kakvu ste uslugu Vi ili član Vašeg kućanstva tražili? (najrecentniji primjer)

Koja je bila glavna svrha plaćanja mita? (najrecentniji primjer)

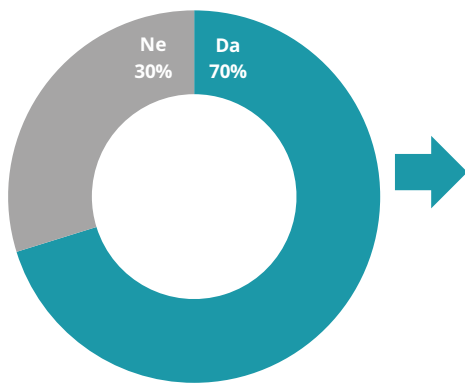
Počínje još u školskim klupama

Mentalitet snalažljivosti, iz kojeg se crpi održivost mita i korupcije, pokazuje se još u školsko doba, reflektirajući se u naizgled bezazlenim navikama prepisivanja i varanja. Takvo što se u razvijenim demokracijama zapadnih zemalja oštro kažnjava i ondje su alati i metode snalažljivosti teško zamislivi.

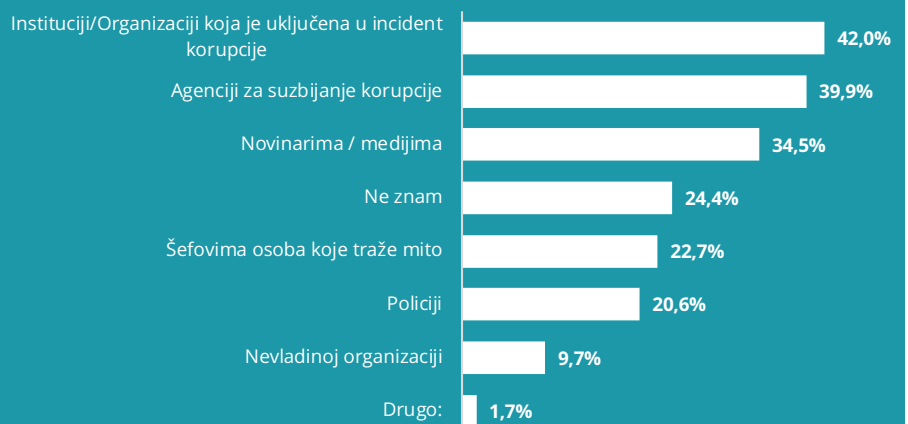
Naša anketa pokazuje da više od 70 posto ispitanih dopušta kolegi da prepisuje na testu dok je 45,7 posto njih i samo prepisivalo od kolege ili iskoristilo njihov seminarski rad. Nešto više od četvrtine ispitanih upotrijebilo je ideje, dijelove teksta i/ili dijelove rada nekoga autora u vlastitome radu, a otprilike toliko ih

se služilo nedopuštenim sredstvima na ispitu kako bi bili sigurni(ji) da će ga položiti. Nešto više od pet posto sjetilo se donijeti zdravstvenu potvrdu kao alibi za nepristupanje ispitu. Samo 22,4 posto ispitanih nikada nije koristilo nijedan oblik varanja.

Biste li prijavili korumpirano ponašanje u budućnosti?

Komu biste ga prijavili?

Iako je onih koji su domišljati u namjeri da polože testove i ispite mnogo više od anketiranih koji se drže vlastita integriteta i poštenja, većina bi – njih čak 70 posto – prijavila korumpirano ponašanje u budućnosti.

A kome bi ga prijavili? Pitanje je to za milijun kuna, jer praksa pokazuje kako se ono uglavnom ne sankcionira ili se kažnjava vrlo blago. Stoga su odgovori iznimno zanimljivi.

Nešto manje od polovice cijelu bi radotu prijavilo instituciji koja je uključena u incident korupcije, dakle, fakultetu, lokalnoj ili državnoj upravi, HZZO-u... Oko 40 posto anketiranih korupciju bi prijavilo Agenciji za suzbijanje korupcije, a nešto više od trećine, 34,5 posto, kao treću bi opciju odabralo – novinare. To nimalo ne čudi, jer svakodnevni nam život pokazuje da se korupcija, barem na razini istrage, otkrije javnosti tek kada novinari pokrenu lavinu. Studenti bi također nepoštenje osobe koja traži mito prijavili njegovu šefu (22,7 posto) ili policiji (20,6 posto), no zabrinjavajuće je što ih više od 24 posto ne zna kome bi uopće adresirali koruptivni incident. To

pokazuje ne samo da postoji problem (ne) povjerenja nego i da ključno, središnje mjesto borbe protiv korupcije uopće nije prepoznato.

Potvrđuje to i odgovor gotovo 30 posto onih koji korupciju ne bi prijavili. Zašto ne bi? Zato što misle kako nema smisla, jer je nitko ne bi uzeo u obzir niti procesuirao. Takvoga je uvjerenja više od 70 posto anketiranih i to je možda podatak koji najviše zabrinjava. Ako dvije trećine studenata misli da prijava korupcije i bilo kakvih sličnih devijantnih ponašanja neće biti ni razmatrana, kamo li kažnjena, kakvome se odnosu tih mladih ljudi prema korupciji, jednom kada zakorače u poslovni svijet, uopće možemo nadati? Polovica ne zna kome bi takvo što prijavili, što znači da ne prepoznaju niti vide da se na razini države itko sustavno trudi korupciju izbaciti iz sustava. Gotovo 38 posto njih boji se posljedica, što, s obzirom na sudbine nekolicine zviždača koji su se usudili prokazati korupciju, nimalo ne čudi. 14 posto ih, pak, misli da je plaćanje mita normalna stvar koja nema niti traži posljedice.

Stižemo do bolnoga mjesta –
radnog mjesta. U zemlji u kojoj je
rast privatnoga sektora ograničen
gomilom birokracije, besmislenih
propisa, kažnjavanjem i prevelikim
porezima radna se mjesta ne nude
u izobilju.

Sve za posao

Stoga odgovor na pitanje: biste li ikada poduzeli korumpiranu radnju ako biste tako dobili željeno radno mjesto – nije iznenađujući. Doduše, gotovo polovica kategorički tvrdi da ne bi, no čak četvrtina njih kaže kako to ovisi. Oko šest posto ih priznaje da bi bez razmišljanja platili ili na neki drugi način izborili se za posao.

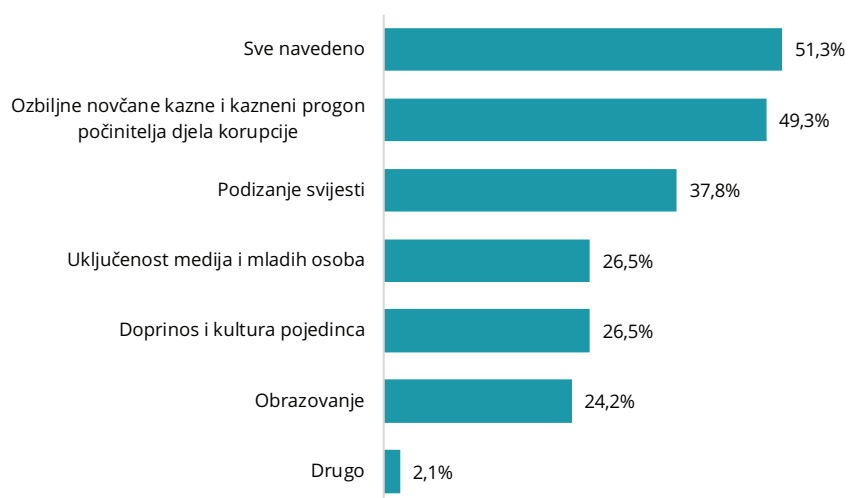
Na upit bi li se ipak zaposlili u tvrtki za koju pouzdano znaju da je korumpirana, 'ne' kao odgovor zaokružilo je gotovo 40 posto studenata, no zabrinjava što ih je 30,7 posto ustvrdilo kako to ovisi dok ih 23,3 posto kaže kako ne zna što bi učinili. Očito, (ne)prilika čini lopova.

Iako bi većina pomislila da se ova i ovakva pitanja odnose isključivo na zapošljavanje u javnome sektoru, ni privatni sektor, posebno velike kompanije, nisu pošteđene takvih praksi. Uostalom, ne tako davna zbivanja privatizacije banaka i telekoma pokazala su da su neke banke i neki telekomi, ali i neke domaće korporacije, bili odlična mjesta za zbrinjavanje bivših ministara ili predsjednika uprava državnih

tvrtki. No, ni sektor malih i srednjih poduzeća nije imun na neke oblike korupcije ili nepotizma, od zapošljavanja kadrova kojima vraćaju neku uslugu do izravnoga plaćanja, primjerice, u postupku javne nabave koja godišnje okrene 40-ak milijardi kuna.

Pa, kako onda suzbiti mito, korupciju, nepotizam i financijske malverzacije ako je tako velik postotak anketiranih na klackalici između poštenja i nepoštenja? Sami studenti, gotovo polovica njih misli da bi najučinkovitije bile novčane kazne i kazneni progon. 37,8 posto njih odlučilo se na podizanje svijesti kao oblik smanjenja razine korupcije u društvu. Više od četvrtine (26,5 posto) misli kako je dobro u cijeli proces uključiti medije i mlade ljude, a jednako ih je toliko uvjereni da u borbi mnogo znači doprinos i kultura svakoga pojedinca. Obrazovanje je dobar alat za 24,2 posto anketiranih, a zanimljivo, više od polovice bi koristilo sve te alate. Štoviše, dodali su i nekoliko svojih. Studenti bi, recimo, smanjili

javnu upravu. Jednom kada bi postala produktivna i učinkovita, mito i korupcija ne bi se imali gdje ugnijezditi. Drugi misle da je bez reforme sudstva, Ustava i zakona, borba protiv korupcije unaprijed izgubljena. No dio njih zaziva neovisno sudstvo – zakoni su za njih dobri – jer sudstvo, a ne zakoni, koči procesuiranje svih koruptivnih slučajeva. Dio anketiranih predlaže ukidanje novčanih kazni, jer dosad nisu polučile rezultate, a umjesto njih predlaže zatvorske kazne, najmanje 15 godina, a poželjno je i više. Radikalniji dio studenata misli kako bi bilo dobro uvesti i smrtne kazne, valjda po uzoru na Kinu koja bez zadržske „usmrćuje“ sve uhvaćene u koruptivnome pekmezu. Jer, korupcija je jedan od 46 djela koje se ondje kažnjavaju smrću. No, Hrvatska je ipak članica EU i, barem na papiru, slijedi demokratska načela razvijenih zemalja, stoga potonja opcija nije izgledna.

Po Vašem mišljenju, koje su najučinkovitije taktike i metode za suzbijanje korupcije?

Demokracija kao zaštitna mreža

Iskustvo, praksa i poredak na raznim ljestvicama, pa i onima koje važu mito i korupciju, pokazuju da demokracija jest temeljna i najvažnija zaštitna 'mjera' koja korupciju drži pod nadzorom. To, uostalom, pokazuje i rangiranje na ljestvici Indeksa percepcije korupcije - demokracije su bolje plasirane od nedemokratskih zemalja. Na primjerima Turske i Mađarske vidljivo je kako stupanj korupcije raste čim se neka zemlja počinje udaljavati od demokratskih vrijednosti.

No, problem su današnjega svijeta, izmučenoga financijskom krizom (k tome se najavljuje nova, u skladu s poslovnim ciklusima kapitalizma) populizam i populistički političari. Oni su ujedno i najveća prijetnja čišćenju korupcije. Primjerice, Donald Trump je pobijedio na izborima sa sloganom 'Drain the swamp!' ('Isušite korupcijsku močvaru!'). No, stvarnost je nakon izbora potpuno drukčija. SAD je pao na ljestvici Indeksa korupcije sa 16 mjesta na 22. mjesto, ispavši tako s liste top 20.

Ako znamo da korupcija svijeta ponajprije ondje gdje su demokratski temelji oslabljeni (i to, kako smo vidjeli u mnogobrojnim zemljama, uključivo Hrvatsku, koriste političari skloni populizmu) odgovornost za njeno smanjenje leži u biračima. Izbori su temeljni demokratski instrument kojim biramo smjer razvoja. Iz tog čina proizlazi sve drugo – obrazovanje, reforme, poštenje. Deloitteov je upitnik studentima pokazao da šanse za to nisu umrle.

Deloitte.

Deloitte se odnosi na Deloitte Touche Tohmatsu Limited, skraćeno DTTL, i mrežu njegovih članova i s njima povezanih subjekata. DTTL i svaki njegov član su pravno odvojeni i samostalni subjekti. Usluge klijentima ne pruža DTTL. Detaljan opis DTTL-a i njegovih članova možete pronaći na adresi www.deloitte.com/hr/o-nama.

Deloitte je vodeći globalni pružatelj usluga revizije i savjetovanja, poreznog savjetovanja, poslovnog savjetovanja te usluge upravljanja rizicima i financijskog savjetovanja. Deloitte pruža svoje usluge četirima od pet poslovnih subjekata uvrštenih u popis 500 vodećih prema časopisu "Fortune" (Fortune Global 500®). I njegove kompetencije svjetske klase dostupne su klijentima putem Deloitteove globalno povezane mreže poslovnih subjekata u preko 150 zemalja i teritorija. Saznajte više o načinu na koji oko 286.000 Deloitteovih stručnjaka daje svoj bitan/vidljiv doprinos putem poveznice www.deloitte.com.

U Hrvatskoj usluge pružaju Deloitte d.o.o. i Deloitte Savjetodavne Usluge d.o.o., pod zajedničkim nazivom „Deloitte Hrvatska“, subjekti povezani pod krovnom tvrtkom Deloitte Central Europe Holdings Limited. Deloitte Hrvatska je među vodećim davateljima profesionalnih usluga u zemlji, koje obuhvaćaju usluge revizije i savjetovanja, poreznog, poslovnog savjetovanja te usluge upravljanja rizicima i financijskog savjetovanja koje pruža više od 180 domaćih i inozemnih stručnjaka.